

Rene Lafon hil da

Bilboko Euskaltzain eta Tbilissi-ko

“honoris causa” irakasle

Arcachon-go bere bizilekuan, Euskaltzainik jakintsuenetako bat itzali zaigu Otsailaren 4ean; eta guztiz egokia eta beharrezkoa iruditzen zait orain haren lanen berri laburki ematea, eta egin behar litzatekeen zerbait bederen idarokitzea.

René Lafon ez zen sortzez euskalduna: Mé-rignac-en (Bordalen beraz) orain dela 75 urte jaioa, 27 urte zituelarik hasi zen euskaraz ikasten. Eta ikasi nahiz, non? Eta Larrañeira jo zuen, Basabürüko zuberotar herriska barkatira. Lafon «euskaldun berria» zen, hitz batez.

Ez zuen halere xuberera ikaskizun bakartzat izan; euskararekin batera georgiera ikasten baitzuen orduan (Stalinen hizkera bera), baita kaberdera ere (Kaukasoko beste hizkuntza bat).

Filosofi-irakasle gisa hasia zena, horrela, bete-betean abiatu zitzaigun Kaukaso-logian eta euskeraren beraren azterketan barrena. Gerrate denboran alemanen preso egon zenean, zigorkide zituen baxenabartar batzuk baliatu zituen euskara hobeki ikasteko; eta, hori dela-eta, gure frantses euskaltzaleak Alemanian... eta kontzentrazio-eremuetan... borobildu zuen bere euskarra! Ez baita eguneroko ogia. Aitzekiatan ari ohi diren gure artekoek balukete jokabide horretan zer ikasirik...

Eta Larrañeiko egoiliar berriak gailurrrik gorrenak iritsi zituen urteetan barrena. Batera Bilboko Euskaltzain eta Tbilissi-ko «honoris causa» irakasle (Georgian, alegia), Bordaleko Unibertsietan izan zen gero euskal katedararen karguduna. René Lafonek bere jakintzaren atal handi bat eskaini die euskarari eta Euskal Herriari.

Gutxitan mintzatua naiz ni Lafonekin. Bai-gorri orain dela hamaika urte, Haritzelharren sarrerakoan, xubereraz eman zigan hitzaldia ez dut ahanzi. Bordaleko ikasleek diotenez, bestalde, «oso zailak» izaten ziren Lafonen ikasaldiak. Buruz buru Lafon ezagutu eta gurutzatu duten euskaltzaleek besterik idatz dezakete.

Lafon, beraz, izkribuetan ezagutu dut nik. Hots, iruditzen zaidanez, Lafonen ekarria ez da bateré ezaguna euskaltzaleen artean; eta hau tamalgarri izateaz gain, oso kaltegarria ere bada. Ezen behin eta berriz esaten baitzuen geure hizkuntzaren arazoak bihozka den eta zozokerien mailatik at aterarazi nahi ditugula. Hots, helburu txalogarri horri buruz, guztiz laguntza bikaina izan dakigute Lafonen lana. Baina Lafon euskaltzale aparta ez ezagun dugu... euskaltzaleok!

René Lafon jakintza-gizona zen oso-osoki «membre correspondant da l'Institut» ez baita edonor Frantziar. Eta, halaz ere, benetan hunkitu izan naute haren izkribuek. Baita ikerketarik idorrenek ere («Système du Verbe Basque» lelakoak esate baterako) argi harrigarritz bete naute; eta bere bihotza mintzatzera utzi duelarik, beti egiazen eta suaren zorrotza nabaitu dut eragile gailen eta azkar.

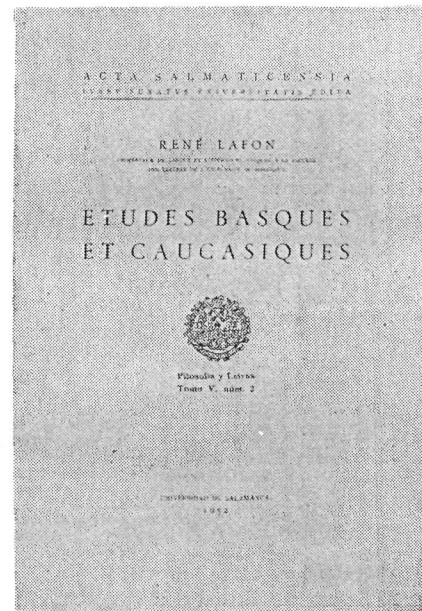
Oihenartez, Etxeparez eta beste idazle zaharrez utzi dituen ikertzapenez gain; euskalkiez

idatzi dituen lan monografikoez gain; gai lehorrez mamitu dituen azterketez gain, hiru sail nagusitan banatuko nuke nik Lafonen jakintzu-za:

1) *Euskara eta Kaukasoko hizkuntzei buruz* ko haren lanak. Irakurgarriak eta oso jakinduria handiaz oratuak, Lafonen lan horiek ez dira, ene ustez, aski ezagutzen gure artean. Halare, «sustrai bila» ari garelarik, hein batez bederen, Kaukasora jo behar genuke geure buaruaren bila: «Qui veut comprendre les caractères essentiels de la langue basque doit porter son attention sur ce qui lui vient du fond de son passé, sur les traits archaïques, généraux ou de détail, qui par dessus des millénaires de séparation l'unissent encore à ses parents du Caucase». Nik dakidanez behintzat Xabier Kintanak ez beste inork entzun bide du harako dei hau.

2) *Aspaldiko mendetako euskararen zabalera* buruzko lanak. Azkeneko mendei dago-kienez, A. Irigarai izan baldin bada aztertzaile-rik saiatuena, aspaldikoei buruz Lafon ardura bide da gehienik. Hots, jakintza-gizon hutsa izan den Lafonen iritziok guztiz harrigarriak dira. «Vasco-iberismotik urrun izan arren, eta euskara eta iberoa bi hizkuntza desberdin direla pentsatuagatik ere, harritu egiten gaitu Lafonek behin eta berriz euskararen galtzearen mailaz eta neurriaz mintzo denean. Lafonen ustez, esate baterako, «dudarik gabe» akitanoa Garona-raino Erdi-Harora arte hitzegina, euskara zaharra baizik ez zen: «Il ne fait aucun doute que l'aquitain et le vascon, peu différents l'un de l'autre, sont une forme ancienne de la langue basque». Eta erromatarren garaira igaroz gero, areago doakigu: «Une forme ancienne du basque a été en usage dans la région de Perpignan et de Narbonne» (Iparaldeko Kataluña, eta gorago ere bai!). Eta beste batez: «On peut affirmer qu'il y a deux mille ans on parlait basque de l'Atlantique à la Méditerranée, dans les Pyrénées et dans les plaines qui s'étendent à leur pied, et même sans doute, au moins par endroits, non loin de la vallée du Rhône». Horren lekuko bat ematekotan, Kataluña berriki aurkitutako harri-izkribuak dakar: «Junius Iaurbeles» (= «composé qui signifie en basque 'seigneur noir'», Jaurbeltz alegia).

3) *Denborari buruz eta ekintzen azterri-deari buruz* Lafonek utzi dituen saiakera guztiz apartak. Euskal azterkera berezi eta sakon inor ez da mintzatu, nik dakidala bederen. Lafon baino zorrozkiago. Hizkuntza berriz erro-tu eta sustraitu nahi dugun kinka zail honetan, behar beharrezkoa dugu Lafonen «Système» delakoa ongi ezagutzea. Liburu pare horrek argitasun harrigarria dakar bere orrialdeetan; eta euskal nortasunaren berezia (baita horren galerearen eta lardazketaren urratsak ere) zehatz-mehatz funtsaturik gelditu da betirako. Ene artikulu hau inoren sustatzaile izango bada, alde honetatik izan bedi: azter zazu, irakurle, behar bezain xeheki eta astiro, Lafonen «Système» sakon paregabea. Hau ongi ulertu arte ez dezala inork zozokeriarik bota euskal nortasunaren kontra. Isil bitez, otoi, etsaiaren morroin ez-ikasiak! «Esenzialismo»rik ez badago



Hemen, «Acta Salmaticensia» aldizkariak argitaratutako René Lafon-en lan batzuk

ere, euskal azterkera berezi bat badagoela (eta areago bazegoela) argi eta garbi frogatu baitu Lafonek. Irakurri egin behar, ordea; eta irakurtzea eta ikastea nekezago gertatzen modako zozokeriak kakatoek bezala birresatea baino.

Besteak beste, gauza jakingarriak idatzi ditu jakintsu handiak «H madarikatuari» buruz... Hain zuzen ere, «H» horren palatalizazioan aurkitu uste baitzuen euskaldunon kaukaso-tasunaren aztarna bat; eta «H» madarikatuaren garrantziari ongi jabeturik, hau idazten baitzuen: «Le H du basque a été insuffisamment étudié à tout point de vue... l'étude de l'ensemble de l'aspiration en basque s'impose». Hain zuzen ere, miretsita gelditu omen zen Lafon Kaukasoko mendietan hango artzainak hizketan adituta; ezen, azaltzen duenez, Xuberoko mendietan mintzatua zen artzainen fonetiko berezi berbera aurkiten baitzuen han, Kaukasoko tontorretan, bi herri anaien arteko lokarri izkutu gisa, eta hain zuzen ere... «H madarikatua» emateko moduan!

Nola irakur, ordea, Lafon? Non? Hona benetako koska. Lafonen izkribuak sakabanaturik daude. Eta honengatik jaurti nahi nuke hementik gaur, neure artikulu apal honen bitartez, eskabide bat: zergatik ez Lafonen lanen Antologia bat prestatu eta argitaratuko? «Système» ren laburtzapen edo bilduma batekin batera, esate baterako, «Worden», «Amigos del País»en, «Onoma»n, eta beste antz aldizkaritan erdi galdu-rik dauden artikulu eta liburuskak.

Hori eta gehiago merezi luke Lafonek, eta Euskal Herri osoak irabaziko luke izkribu nagusiak bederen eskuarreen izanda.

Agian bai, beraz. Eta zorianak alde honetatik Euskaltzaindiko Lehendakari-ordea den J. Haritzelharri, behar hau nabaituz «La Langue Basque» deritzan izkribua (Lafonek 1968an idatzia) argitaratu eman duelako. (Ikus Bulletin du Musée Basque, n.º 60, 1973, Bayonne).

Baldinba proposamendu hauek mamituko!

Zer hoberik Lafonen gorantz?